

Groepswonen voor allochtone ouderen

Peter W. Voogt

Introductie

Met name allochtone ouderen van de eerste generatie zien hun oude dag met zorg tegemoet. Wat als je in een verzorgingshuis terecht komt waar je anderen amper kunt verstaan en niemand jouw taal en cultuur deelt? 'Niet alleen, maar wel eenzaam' lijkt zo de opdoemende realiteit.

Veel van deze ouderen verwachten steun van hun kinderen, immers, zo gaat dat in het land van herkomst ook. Maar die kinderen blijken dan toch al zo beïnvloed te zijn door de 'westerse' mores, dat ze het helemaal niet meer zo vanzelfsprekend vinden om hun ouders in huis te nemen. Zo ontstond het idee van woongroepen voor allochtone ouderen. De Rotterdamse woongroepenwinkel heeft al vele allochtone groepen ouderen op weg geholpen naar een gezamenlijke oudedagsvoorziening. Coördinator Nico van den Dool hierover: "Voor hen is een oude dag met leeftijdgenoten van dezelfde cultuur een oplossing: een toekomst met mensen die herinneringen delen en net als zij tijd hebben om daarvan te genieten."

Groepen ouderen die zich aangetrokken voelen tot deze oplossing zijn vaak zelf niet vaardig genoeg een en ander te (doen) realiseren. Behalve gebrek aan taalvaardigheid en kennis van de Nederlandse samenleving, speelt het feit dat velen ook na hun 65ste jaar nog zijn aangewezen op bijstand (vanwege te weinig werkzame jaren in Nederland wordt maar een gedeeltelijke AOW verkregen); dus de ouderen zijn bepaald niet koopkrachtig. Voordat men tot een potentiële woongroep komt die geschikte accommodatie 'kan claimen', is dan ook ondersteuning nodig. Vele migranten zelforganisaties of wijkopbouwwerkers, die deze woonbehoefte bij allochtone ouderen signaleren, weten inmiddels te verwijzen naar de woongroepenwinkel. Deze winkel kent het klappen van de zweep: welke mensen zullen met succes een woongroep kunnen vormen, welke gemeenschappelijke voorzieningen zijn gewenst, moet er blijvende ondersteuning zijn, welke corporaties zijn genegen mee te werken aan het zorgen voor of verbouwen van een geschikte accommodatie, etc. En de woongroepenwinkel heeft zoveel gezag dat ook de wethouder wel eens een helpende hand wil bieden bij de financiering. We baseren deze beschrijving vooral op de ervaringen van de woongroepenwinkel.

Initiatief

De oorsprong van het initiatief kan verschillen. Voor Wi Mofina Tampe (Surinaamse woongroep in daartoe verbouwde oude kweekschool) was het de Surinaamse vereniging Kon Makandra die tijdens activiteiten signaleerde dat oudere Surinaamse vrouwen last hadden van vereenzaming. Een medewerker van het Katholiek Centrum voor Welzijnsbehartiging heeft toen het voortouw genomen.

Een ander voorbeeld is het initiatief van een corporatie. Deze was bezig met een nieuwbouwproject voor groepswonen voor ouderen, maar ontdekte dat dit voor een deel der gegadigden te duur was. De corporatie heeft toen de woongroepenwinkel benaderd voor het opzetten van een groepswonen project in bestaande woningbouw.

Het Surinaamse woonoord Wi Kontren in Amsterdam Zuid-Oost is het initiatief van de Surinaamse vereniging Krin di Star.

En Maria Fernanda attendeerde de Federatie van Kaapverdische Organisaties op een schoolgebouwtje in de Provenierswijk, die samen met de woongroepenwinkel de handschoen oppakte voor de vestiging van een Kaapverdische woongroep voor ouderen 'A Pauzade'. (Overigens niet in dat schoolgebouwtje, omdat sloop/nieuwbouw later goedkoper bleek.)

In wijken met veel allochtone inwoners is er bij het opbouwwerk, categoriale instellingen en corporaties al een duidelijke oriëntatie op deze woonvorm. In deelgemeente Delfshaven ontstond zo het initiatief voor de bouw van woongroep Harmonica voor Turkse senioren.

Overigens is in geval van Wi Mofina Tampe maar één persoon van de initiatiefgroep uiteindelijk in de woongroep komen wonen. Redenen van afhaken waren de lange voorbereiding, tussentijds andere woning toegewezen krijgen, toch terug naar Suriname, te hoge huurprijs en de ligging van het pand (ver van winkels en openbaar vervoer).

Deelnemers

In een folder van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) heet het als volgt:

Ze kwamen uit Paramaribo, Nickerle uit Sao Vicente. En ze zijn inmiddels alweer twintig, dertig jaar hier. Maar hun verblijf heeft heel lang iets voorlopigs gehouden. Want eens zouden ze teruggaan om, zoals hun ouders en grootouders vóór hen, uit te rusten temidden van familie en vrienden. Dat verlangen werd evenwel steeds meer een droom, want het land van hun herinnering bestaat niet meer. Vrienden zijn vreemden geworden. En hun kinderen wonen hier en leiden een leven waarin voor hen steeds minder plaats is. Het verzorgingshuis is geen alternatief. Op latere leeftijd tellen immers vooral gedeelde herinneringen, een gemeenschappelijke taal en vertrouwde gewoontes. De smaak van sopropo, de geur van pandanrijst en de zang van Cesaria Evora. Enkele allochtone ouderen trokken daaruit inmiddels hun conclusie. Ze kozen een woonvorm waarin ze niet op anderen leunen maar toch verzekerd zijn van aandacht en steun van geestverwanten die, net als zij, op een leeftijd zijn gekomen waarop je voor dat soort zaken tijd hebt.

De meeste woongroepen kennen deelnemers vanaf 55+ jaar. Een groep die gevormd wordt rond een nog te vestigen accommodatie is doorgaans nog redelijk zelfredzaam. Vaak gaat het om een voorbereidingstraject van enkele jaren, men moet dus een lange adem hebben. Het als groep naar elkaar toegroeien is dan eveneens van belang; daarvoor moet ook tijd zijn.

Iets anders is als de woongroep eenmaal gevestigd is. Toelating van nieuwe bewoners stelt minder eisen aangaande zelfredzaamheid en uithoudingsvermogen. Over het algemeen streven woonverenigingen bij de toelating van nieuwe leden naar een redelijke spreiding in leeftijd.

Niet alle woongroepen beperken de toelating tot enkel leden die afkomstig zijn vanuit de eigen allochtone groep. Maar er treedt wel zelfselectie op. Want waarom zou je als Nederlander tussen Portugees spreken Kaapverdianen gaan zitten? Enige menging van Nederlanders in Surinaamse woongroepen is wel te signaleren. Hier is natuurlijk wel sprake van een gedeelde taal.

Draagvlak

Corporaties, lokale overheden en het rijk ondersteunen deze woongroepen voor allochtone ouderen, evenals ze die overigens steunen voor alle woongroepen voor ouderen. Dit blijkt onder andere uit de ondersteuning van het SEV aan verspreiding van het concept. Dat is ook niet verwonderlijk,

want het past naadloos in het extramuraliseringsbeleid van de overheid; dat wil zeggen zo veel mogelijk zorg aan huis in plaats van opname in een verzorgingshuis. Ouderen die in een groep wonen waar sprake is van sociale cohesie, bieden elkaar ook mantelzorg; het beperkt dus het beroep op zorgbudgetten.

Het zal duidelijk zijn dat niet alleen de deelnemers van het eerste uur profijt hebben van de totstandkoming van deze woongroepaccommodaties. Er melden zich steeds nieuwe gegadigden. Zo heeft de Chinese woongroep Ka Fook Mansion (Rotterdam, 1995) voor de 43 wooneenheden inmiddels een wachtlijst van het dubbele aantal. Wat niet wegneemt dat corporaties in hun planning wel kijken naar de lange termijn, waarop ze verwachten dat de vraag naar specifieke etnische ouderen woongroepen zal teruglopen. De algemene vergrijzing zal dan wel de vraag naar ouderen woongroepen doen handhaven, maar het specifieke etnische karakter zal dan verwateren. Of men houdt in het bouwkundig ontwerp rekening met andersoortig gebruik.

Overigens zijn de subsidiemogelijkheden voor dure verbouwingen van bestaande gebouwen in wooneenheden en gemeenschappelijke ruimten, zoals bij Wi Mofina Tampe, sterk verminderd. Het betekent dat veel meer van bestaande woningbouw of nieuwbouw moet worden uitgegaan.

Surinaamse ouderenwoongroep

Begeleiding

Een potentiële woongroep van allochtone ouderen zal altijd begeleid moeten worden om haar weg te vinden in de Nederlandse instituties, het uitkiezen van een locatie, vertalen van woonwensen en gezamenlijkheid in een bouwkundig programma van eisen dat betaalbaar is, afspraken met de verhuurder over zelfbeheer, etc.

Afhankelijk van de zelfredzaamheid kan ook begeleiding van het groepsproces noodzakelijk zijn. In de praktijk ontstaat vaak de situatie dat een categoriale welzijnsorganisatie of het migrantenopbouwwerk het groepsproces ondersteunt. De organisatorische en bouwtechnische kant wordt dan ondersteund door de woongroepenwinkel en/of een steunpunt wonen, de betrokken corporatie, of eventueel een architect.

Werkwijze

Inmiddels zijn er vele varianten, waarbij in meer of mindere mate gesproken kan worden van 'echte' woongroepen.

De 'traditionele vorm' zoals die van Wi Mofina Tampe, houdt in dat een project op maat wordt gerealiseerd door nieuwbouw, of verbouw van niet-woonpanden. De te zetten stappen zijn vergelijkbaar met die zoals elders in deze kansentlas geschetst voor de woonwerkgroepen in zelfbeheer (zonder de werkgerelateerde zaken). Belangrijke momenten zijn het gezamenlijk formuleren van een programma van eisen, het oprichten van een vereniging, afspraken maken met de corporatie over bouw en over de wijze van beheer (samenwerkingsovereenkomst), het opstellen van een huishoudelijk reglement inzake beheer van gemeenschappelijke voorzieningen en toewijzing vrijkomende appartementen.

Deze traditionele vorm is thans minder vaak het doel dan de variant waarbij wordt uitgegaan van een groep bestaande woningen, waaraan een gemeenschappelijke ruimte wordt toegevoegd. Nu zijn er op talrijke plaatsen (flats, woningblokken) waar veel ouderen wonen, gemeenschappelijke ontmoetingsruimten gecreëerd. Zo kan woningtoewijzing aan eenzelfde etnische groep al een instrument worden voor het bijeen brengen van een woongroep. Volgens de woonwinkel kan je bij deze flexibeler modellen pas spreken van de vorming van een woongroep als sprake is van:

- aanwezigheid van algemene projectvoorzieningen
- een georganiseerde groep (woonvereniging)
- de participatie van een ondersteunende categoriale organisatie

De ruimtelijke vormgeving van dit model kan dan nog op verschillende wijze. Namelijk:

- een complex woningen geheel bewoond door leden van de woongroep met één of meerdere gemeenschappelijke ruimten/voorzieningen
- een cluster van aaneen liggende woningen binnen een groter geheel (flatgebouw) voorzien van gemeenschappelijke ruimten/voorzieningen
- diverse verspreid liggende woningen in het flatgebouw met ergens in het gebouw aanwezige gemeenschappelijke ruimten/voorzieningen
- over meerdere gebouwen verspreide woningen, met ergens in de buurt aanwezige gemeenschappelijke ruimten/voorzieningen.

Hoe zinvol en nastrevenswaardig de laatste twee varianten ook mogen zijn, en zeker wenselijk voor het nastreven van gedifferentieerd aanbod, om te spreken van woongroepen zal toch ook sprake moeten zijn van:

- directe toegang vanuit eigen appartement tot gemeenschappelijke ruimten, die niet zonder meer toegankelijk zijn voor derden
 - zelfbeheer (al of niet met ondersteuning) van die gemeenschappelijke ruimten
 - eigen toewijzing van vrijkomende appartementen.
- Ontoegankelijkheid van gemeenschappelijke ruimten voor derden is essentieel voor de veiligheidsbeleving van ouderen. Als het ware de fysieke vertaling van het zich geborgen weten in de groep. Voorts zijn zelfbeheer en eigen toewijzing twee essentiële voorwaarden om zelf zeggenschap over de groepsdynamiek te houden. Als deze drie elementen ontbreken, kan je de vereniging net zo goed typeren als 'ouderensoos met eigen ruimte'. Overigens hoeft dit niet uit te sluiten dat gemeenschappelijke ruimten ook toegankelijk zijn voor derden. De Kaapverdise woongroep 'A Pauzade' heeft de gemeenschappelijke ruimte op de begane grond toegankelijk gemaakt voor Kaapverdianen die in de buurt wonen en lid worden van de vereniging. Er is dus sprake van twee soorten lidmaatschap, 'interne' en 'externe' leden.

Er zijn diverse mogelijkheden om deze woongroepen in bestaande bouw te realiseren.

Zo meldden zich eens 'belangstellenden voor een woongroep' bij de woonwinkel, die allen in een hofje woonden. Het plaatsen van een hek, om het gedeelde binnenterrein af te sluiten voor buitenstaanders, bleek wat ze uiteindelijk slechts wilden. Maar het zou ook makkelijk tot woongroep kunnen zijn omgevormd, als zeggenschap over beheer en toewijzing aan een gezamenlijke vereniging was toegekend.

En in het hierna beschreven project 'Koop je eigen Bijlmer' is lange tijd de mogelijkheid open gehouden dat een cluster appartementen gelegen aan de brede binnenstraten op de eerste etage tot woongroepdomein zou worden bestempeld.

Als gemeenschappelijke ruimte treffen we aan ruimten voor activiteiten/ontmoeting, eetkeuken, wasruimte, hobbyruimte, kantoortje voor de vereniging, dat laatste al of niet gecombineerd met werkruimte voor professionals (begeleiding). Ook voor service aan huis kunnen werkruimten gebruikt worden, zoals pedicure, spreekuur ouderenwerk, etc. Bij Wi Mofina Tampe is een conciërge gedetacheerd met aanstelling op een additionele arbeidsplaats. In deze woongroep zijn de lange brede schoolgangen in beginsel goed bruikbaar voor gemeenschappelijke verblijfsfuncties, ware het niet dat ze 's winters onverwarmd zijn.

Organisatie en financiën

In de meeste gevallen is sprake van een bewoners-/ woonvereniging. Werkgroepen verzorgen de taken, zoals activiteitenprogramma, beheer van ruimten, werving nieuwe deelnemers e.d.

In geval van de Chinese woongroep Ka Fook Mansion is er een stichting van het stedelijk Chinees cultureel centrum dat het sociale beheer van de woongroep feitelijk verzorgt, een woonvereniging ontbreekt hier.

Om de bewonersvereniging goed te laten functioneren is scholing vooraf en/of begeleiding van bestuursleden vaak een voorwaarde. Ook voor het opzetten van activiteiten kan begeleiding gewenst zijn.

De huiseigenaar, doorgaans een corporatie, zorgt voor huurinning en onderhoud. De kosten voor de gemeenschappelijke ruimte maakt deel uit van de huur, of is terug te zien in de servicekosten. De methode van toerekening van de kosten van gemeenschappelijke ruimten is van invloed op de huursubsidie die bewoners kunnen krijgen. In een enkel geval wordt de contributie voor de woonvereniging ook geïnd door de corporatie als onderdeel van servicekosten.

Soms worden de bouwkosten van gemeenschappelijke ruimten gesubsidieerd door de gemeente. Ook zijn er voorbeelden dat de inrichting of energiekosten van die ruimten gesubsidieerd worden. Voor de inrichting van de gemeenschappelijke ruimten is vaak steun verkregen van fondsen. Soms is het eerst voorgeschoten door de leden, wat dan is teruggegeven nadat het fonds besloot tot honorering van de aanvraag.

In een enkel geval is sprake van zelfwerkzaamheid in de vorm van schoonmaak van gemeenschappelijke ruimten (w.o. gangen en trappen), om kosten uit te sparen. Voor veel ouderen is deze zelfwerkzaamheid echter moeilijk op te brengen. Additionele arbeid kan hier soms uitkomst bieden.

Ontwikkeling

Niettegenstaande het feit dat er dan geen sprake meer is van woongroepen, krijgen de los-vaste varianten van bij elkaar wonen met gemeenschappelijke voorzieningen in toenemende mate belangstelling. Belangrijk voordeel is dat de omvang van 'de groep' dan makkelijk kan fluctueren.

Zowel voor ouderenzorg in het algemeen als voor huisvesting van bijzondere doelgroepen die op begeleiding zijn aangewezen, wordt meer en meer gedacht aan het bij elkaar wonen in zelfstandige woningen met de benodigde (zorg)voorzieningen in de buurt; gesproken wordt over 'woonzorgzones'.

Informatie

De Woongroepenwinkel
Nico van der Dool
Overblaak 94
3011 MH Rotterdam
Tel. (010) 467 44 95

E-mail info@woongroepenwinkel.nl
Website : www.woongroepenwinkel.nl

"Ouderen van ver die dichtbij wonen", Els de Jong (Bureau voor woononderzoek, mei 1998)

"Samen verder in Nederland. Groepswonen voor allochtone ouderen" (Brochure SEV, mei 2000)